

**Εὐριπίδου Ἀνδρομάχη**, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ἑρρ. Χατζηανέστη, Βιβλιοθήκη Ἀρχαίων συγγραφέων «Ι. Ζαχαρόπουλος», ἀρ. 119 Ἀθήναι, σχ. 8μ. σελ. 286.

Ὁ Χατζηανέστης ἐξέδωκε πρὸ διετίας διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκδότου τὰς «Ἰκετίδας» τοῦ Αἰσχύλου, περὶ ὧν ἐδημοσιεύθη κριτικὴ εἰς τὸν «Πλάτωνα» τόμ. Αα (1979) καὶ τώρα προχωρεῖ μετὰ τὸν ἀνεγνωρισμένον ἐπιστημονικὸν τοῦ ἐξοπλισμὸν εἰς τὴν ἐκδοσὶν ἐτέρου ἀρχαίου ἔργου, τοῦ Εὐριπίδου αὐτὴν τὴν φορὰν, τοῦ ἐξόχου αὐτοῦ πνευματικοῦ δημιουργοῦ, μετὰ τοῦ ὁποῖου τὸ ἔργον κατὰ βάθος καὶ πλάτος ἡσχο-  
λήθησαν ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ νεώτεροι φιλόλογοι.

Τὸ βιβλίον περιλαμβάνει εἰσαγωγὴν σελ. 5—16, κείμενον μετὰ ἀντιστοιχείους σελίδας μεταφράσεως σ. 68—207, σχόλια σ. 209—282 καὶ κατάλογον τῶν κυριωτέ-  
ρων κωδικῶν καὶ ἐκδόσεων μετὰ ἐπιλογῆς βιβλιογραφίας.

Ἡ εἰσαγωγή εἰσέρχεται κατὰ εὐθείαν εἰς τὴν Ἀνδρομάχην. Ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν συγγραφέα—βίος, ἔργα, ιδέαι, γινώμει περὶ τῆς τέχνης τοῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου κλπ. Ἄν προστάσσοτο ἡ γενικὴ αὕτη εἰσαγωγή θὰ ἐξετί-  
θεντο αἱ περὶ αὐτοῦ κρίσεις σπουδαίων ἐδικῶν καὶ θὰ ἀπεφεύγετο ἡ ἐν τῷ ἐξω-  
φύλλῳ παράθεσις ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῆς γνώμης ἀνδρὸς ἐρασιτέχνου καὶ ἐστρατευ-  
μένου ἰδεολογικῶς, παραποιῶντος προπαγανδιστικῶς τὴν περὶ Εὐριπίδου ὑπόληψιν  
τῆς ἀρχαιότητος.

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὁ σ. περιγράφει καὶ ἀναλύει τὰ πρόσωπα καὶ τὴν δρᾶσιν  
κατὰ ἐπεισὸδιον καὶ στάσιμον. Κρίνων ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ τῷ δρᾶμα εὐρίσκει ἔλλει-  
ψιν ἐνότητος καὶ δυσδιάκριτον τὴν κεντρικὴν ἰδέαν (ἐκθέτων καὶ τὰς ἀντιλήψεις  
τῶν κριτικῶν). Ὁ ἴδιος εὐρίσκει ὅτι κεντρικὴ ἰδέα τοῦ ἔργου εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ  
ποιητοῦ ἀποδοκιμασία τοῦ πολέμου, ζημιῶντος καὶ νικητὰς καὶ ἡττημένους.  
Βεβαίως οὐδεὶς τῶν τραγικῶν ἐπῆνεσε τὸν κατακτητικὸν πόλεμον, ἀλλὰ εἶναι ἀμφί-  
βολον ὅτι ὁ Εὐριπίδης θὰ κατέκρινε τοὺς Μαραθωνομάχους, ἀγωνιζομένους ὑπὲρ  
βωμῶν καὶ ἐστιῶν ἀποδοκιμάζων δηλαδὴ καὶ τὸν ἀμυντικὸν πόλεμον. Τὰ κατὰ  
οἰοῦντο εἶδους πολέμου συνήματα ὡς προϊόντα σύγχρονα δὲν εἶχον θέσιν εἰς  
τὸ ἔργον τοῦ Εὐριπίδου.

Ἀκολουθῶς ὁ συγγραφεὺς κρίνει τὴν τέχνην καὶ τὴν τεχνικὴν τοῦ Εὐριπίδου  
ἐπισημαίνων—ἀντιθέτως πρὸς τὸν ἐρασιτέχνην τοῦ ἐξωφύλλου—καὶ ἀρετὰς καὶ  
ἐλαττώματα, ἀρχαῖον ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐξῆς ἐπισημανθέντα. Ἡ  
κρίσις τοῦ εἶναι ἀναλυτικὴ κατὰ τμήματα τοῦ δράματος διὰ τοὺς ἥρωας καὶ ἐπι-  
σημαίνονται αἱ γινώμει καὶ αἱ ἐπιδράσεις τῆς ἐποχῆς ἐπὶ τοῦ Ε. Τέλος ἐξετάζει  
τὸν πιθανὸν χρόνον καὶ τόπον παραστάσεως τοῦ δράματος.

Τὸ κείμενον ὅπερ χρησιμοποιεῖται ἀκολουθεῖ κυρίως τὰς γραφὰς τοῦ Murray,  
ἐνιαχοῦ ὅμως ἀκολουθεῖ καὶ ἄλλων ἐκδοτῶν γραφὰς. Ὑπάρχουν πολλὰ φθορὰ τοῦ  
κειμένου σημειοῦμεν διὰ ἀγγυλῶν ἢ σταυρῶν καὶ διαφορὰ ἀποκαταστάσεως τοῦ  
κειμένου, δὲν ἐπεξηγεῖται ὅμως ἡ φθορά, καίτοι παρέχεται χώρος ὑπὸ τὸ κείμε-  
νον. Διαφορὰ τινες ἐκδοτῶν διὰ τὸ κείμενον σημειοῦνται εἰς τὰ σχόλια. Ἐν τῇ  
ποικιλίᾳ τῶν προτάσεων διορθώσεως δὲν δύναται νὰ εἶναι τις βέβαιος ὅτι ἡ προ-  
τιμηθεῖσα εἶναι πάντοτε ἡ ἐνδεδειγμένη. Οὕτω λ.χ. εἰς τὴν γραφὴν τοῦ στίχου 799  
εὐδόκιμον, τὸ ἐπιθετικὸν ἀρμόζει εἰς τὸν Ἡρακλέα μᾶλλον ἢ τὸ Ἴλιον, τὸ ὁποῖον  
εἰς τοὺς μυθικοὺς χρόνους τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος δὲν δικαιολογεῖ-  
ται νὰ χαρακτηρισθῇ «ἐνδοξον», ὡς ἡ μετάφρασις. Ἐπίσης εἰς τὸ χωρίον 1033—  
1035 δὲν δικαιολογεῖται τὸ κόμμα μετὰ τὸν ὦν, ἀφοῦ ὁ σ. μετὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ  
«ὄντας φονῆς τῆς μάνας του» τὸ ἀπαλείφει, ἡ δὲ γραφὴ Ἀργόθεν μετὰ δασεῖαν  
ἀντὶ ψιλῆς μὴ ἐπεξηγουμένη θέτει εἰς ἀπορίαν τὸν ἀναγνώστην. Ἐν στ. 1189 τὸ

δυσώνυμον κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ χωρίου συνδέεται πρὸς τὸ καθυβριζόμενον γένος τοῦ Μενελάου καὶ ὄχι πρὸς τὴν συζυγίαν (λέχος), ἡ ὁποία ἐξ οὐδενὸς μέχρι τότε λόγου δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς «ἀπαίσια». Εἰς τὸν στ. 1222 ἡ φράσις [ἐπὶ γαῖαν] μένει ἀνερμήνευτος (εἰς τὰ χφφ. γράφεται πέδοι) καίτοι εἶναι ἀναγκαία, ἵνα ἀποτελέσῃ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐν συνεχείᾳ νύχια ἄντρα Νηρέως (= ἐν τῇ θαλάσῃ), ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ σ. εἰς τὸν στ. 1225 ἐρμηνεύει τὸ [πρὸς γᾶν].

Ὡς πρὸς τὴν μετάφρασιν καὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς παραπηρῶ γενικῶς, ὅτι ὁ σ., ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων φιλολόγων τοῦ τόπου μας, γνωρίζει ἄριστα τὸ ὕλικόν του καὶ χάριν τοῦ μέτρου τὸ ἀποδίδει κατ' ἐννοιαν. Ἡ ὑποταγὴ του ὁμῶς εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς στιχουργίας καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἄνωθεν χυδαιοκρατίας ἐν γλώσσῃ ὑπεχρέωτε τὸν σ., εἰς μὲν τὴν ὀρθογραφίαν νὰ ἀκολουθήσῃ μερικῶς τὰς ἀντιϊστορικὰς ἐπιταγὰς μὴ ἀπομακρυνόμενος—πρὸς τιμὴν του—τελείως ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν τῆς γραφομένης γλώσσῃς μας, εἰς δὲ τὸ ὕφος νὰ μεταβάλλῃ τὸ ἄμεσον, ἔντονον καὶ δραστικὸν τοῦ Εὐριπίδου εἰς λόγον ὑποτονικὸν καὶ χλιαρὸν διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν χρῆσιν λογίων λέξεων καὶ τύπων οὐς ἀπαιτεῖ ἡ βραχυλογικὴ ἀκριβολογία καὶ ἡ ἀπόχρωσις τῶν ἐννοιῶν. Ὁμοίως ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας ὑπεχρεώθῃ νὰ ὑποβαθμίσῃ τὴν εὐγένειαν τῶν Εὐριπιδείων λέξεων μὲ τύπους ἀγοραίους καὶ ἀσυμβιβάστους πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ τραγικοῦ.

Πρὶν δώσω δείγματα τοιοῦτου εἶδους ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ κρινομένου ἔργου θὰ ἐπεθύμουν νὰ εἶπω γενικά τινα περὶ τοῦ ζυγοῦ ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑποβάλλουν τὸν Ἑλληνικὸν λόγον, καὶ ἰδίως τὸν ποιητικόν. Ὀρισμέναι προλήψεις. Ἀπὸ τοῦ 1917 καὶ ἐξῆς ἐνεσφηνώθη εἰς τὸ πνεῦμα τῶν γραφόντων ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λόγος εἶναι αὐτὸς ποὺ γράφουν οἱ σύγχρονοι λογοτέχναι καὶ ποιητὰι. αὐτὸς μόνον καὶ ὄχι καὶ αὐτὸς ποὺ γράφουν καὶ οἱ ἐπιστήμονες, νομικοί, ἱατροί, φιλόσοφοι, ἱστορικοί, γεωγράφοι κλπ. Τὰ Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα τῶν νεοελλήνων περιέχουν ἀποσπάσματα μόνον λογοτεχνῶν καὶ ποιητῶν, τοὺς τελευταίους δὲ χρόνους ἔργα μόνον ἐκ τῶν γραφόντων εἰς τὴν δημοτικοφανῆ τεχνητὴν γλῶσσαν, οὐδαμοῦ δὲ ἔργα ἐπιστημόνων. Εἶναι φυσικὸν ὅτι βαθμὴδὸν οἱ νεώτεροι ἐσυνήθισαν εἰς οἰασθήποτε φύσεως γραπτὸν νὰ μιμοῦνται λεκτικῶς τοὺς λογοτέχναις καὶ τοὺς ποιητὰς μὲ ἀποτέλεσμα νὰ βλέπωμεν γραπτὰ ἄνευ φυσικότητος, μὲ λέξεις ἐξωφρενικὰς, ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε νὰ διαβάζωμεν κείμενα μὲ ἀντικειμενικότητα καὶ φυσικότητα. Ἀπὸ τὸ τέλημα αὐτὸ θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἕνας ποιητῆς κύρους ἰσχυροτέρου ἀπὸ τὸν Καβάφη, ὁ ὁποῖος γράφων ποίησιν διετῆρει τὴν φυσικότητα τοῦ λόγου. Πρέπει νὰ γίνῃ μία στροφὴ πρὸς τὴν λογικὴν, τὴν πραγματικότητα καὶ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἱστορίας τοῦ λόγου μας—αἱ ὁποῖαι σήμερον ἔχουν ἐξοστρακισθῇ.

Δέσμιος τῶν ἀντιλήψεων τούτων ποὺ διέπουν τὸν δόντα τὴν ἐντολὴν διὰ τὴν μετάφρασιν ἐκδοτικοῦ τοῦ οἴκου ὁ Χ. παραποιεῖ συχνὰ καὶ τὸ ὕφος τοῦ Εὐρ. καὶ τὸ ὕφος τοῦ λόγου του. Δείγματα παραβιάσεως τοῦ ὕφους : Στίχ. 87 κείμε. Ὁρᾶς (θεράπεινα) ; ἀπαυδᾶς ἐν κακοῖς φίλοιι σοῖς. Μετάφρ. Χ. «Βλέπεις τοὺς φίλους σου στὰ βράσανά τους/δὲ λὲς καθόλου νὰ τοὺς βοηθήσης». Παρατήρησις : ἔπρεπε διὰ νὰ διατηρηθῇ τὸ ἔντονον καὶ ἡ ἀμεσότης τοῦ ὕφους τοῦ πρωτοτύπου ὡς ἐξῆς : «Βλέπεις ; ἀπαυδεῖσαι τοὺς φίλους σου εἰς τὴν δυστυχίαν των»—ἐνῶ μὲ τὴν περιφραστικότητα τῆς μεταφράσεως τὸ ὕφος εἶναι χαλαρόν. Δηλαδή ὁ σ. ἀποδίδει τὸ νόημα, δὲν ἀποδίδει ὁμῶς τὸ ἔντονον τοῦ ὕφους. Στίχ. 767 κείμε. . ἦ. . . εἶην πολυκτῆτων τε δόμων μέτοχος. Μετάφρ. : «καὶ νᾶχα κι' ἐγὼ μερδικὸ/σὲ πλούσια σπίτια». Ἡ περιφραστικότης χαλαρώνει τὸ ὕφος τοῦ Εὐριπίδου, τὸ ὁποῖον θὰ διεσώζετο μὲ μίαν μετάφρασιν «ἦ νὰ ἤμουν κι' ἐγὼ (συμ)μέτοχος πλουσίων οἰκων» (σπίτι καὶ οἶκος δὲν εἶναι τὸ αὐτό). Ταῦτα γενικῶς. Κατωτέρω θὰ συναντήσωμεν καὶ ἄλλα δείγματα.

Ὡς πρὸς τὴν γλωσσικὴν ἀπόδοσιν παρατηρητέον ὅτι τὸ ὕφος ὧν τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν Αἰσχύλου, Πινδάρου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου κλπ. ἐκφράζεται μὲ λέξεις ὑψηλῶν ἐννοιῶν καὶ λεπτοτάτων ἀποχρώσεων ἐννοιῶν καὶ συναισθημάτων, αὐτὸ δὲ τὸ ἐξηγούμενον λεξικὸν τὸ κατενόει τότε ὁ παρακολουθῶν καὶ κρίνων λαός. Ἐρωτῶ· σήμερον δὲν εἶναι εἰς θέσιν ὁ λαὸς νὰ ἀντιληφθῇ αὐτὰς τὰς ἐννοίας μὲ λέξεις τῆς καταργηθείσης γραπτῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ πτωχύνωμεν τὸ λεξικὸν μας μὲ χρησιμοποίησιν λεκτικοῦ τῶν ἀναλφβήτων ῥαγιαδῶν τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος ; Νομίζω ὅτι ἀποτελεῖ ἐθνικὸν μαζοχισμόν καὶ ἐπίμεμπτον ἐθελουσίαν πενίαν, ὅταν μεταφράζομεν μὲ λέξεις ποὺ περιέχουν τὰ κατωτέρω δείγματα :

Ἔρις (σ. 363, 467, 644 κλπ.)=ἀμάχη (Ποῖος ἐχέφρων χρησιμοποιοῖ εἰς τὸν λόγον τοῦ αὐτῆν τὴν λέξιν ;), νεῖκος=ἡμάχη 643, ἀγών=καυγαδίζω (234) δεσπότης=κύρις 25 ἢ ἀφεντικὸς 30, ἄγγελος=μαντατοφόρος 82, 562, δορὶ εἶλε=κούρσεψε 105, Θέτιδος=Θέτης 108, Θέτιδας 246, Ἑλλάς πόλις=μιά πόλη τῆς Ἑλλάδας 163, τοὺς συνένονους=τοὺς συγκρέβατους 208, δέσποινα (ἡ βασίλισσα)=κυρά μου 232, 492, ἐξαναστήσω τάχα=ταχεῖα θὰ σὲ σηκώσω 263 (τὸ ταχεῖα εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ σημαίνει αὐρίον καὶ ὄχι γρήγορα, σύντομα (ὡς ἐδῶ), πέποιθα=ἔχω τὰ θάρρη μου 208, τὰ θάρρητά μου 269, θεσπεσία δάφνη=δενδρόδαφνη μαντική 276 (χάνεται τὸ προφητικὸν μεγαλεῖον τοῦ θεσπιωδεῖν), ἀντὶ σοῦ=ἀντὶς γιὰ σένα 315, δυστυχῶν δ' εὐδαιμονεῖ=εἶναι δυστυχισμένος μέσα στὴν εὐδαιμονία 420 (τὸ δὲζύμωρον ἐκφέρεται ἀντιστρόφως ἀντὶ τοῦ «εἶναι εὐτυχισμένος μέσα στὴ δυστυχία»), Σπάρτης ἔνοικοι=ἐσεῖς ποὺ μέσ' στὴ Σπάρτη κατοικεῖτε 446 (τὸ κάτοικοι τῆς Σπάρτης θὰ ἦτο ζωηρότερον ἀντὶ τῆς χαλαροῦσης τὸν λόγον περιφράσεως), ψευδῶν ἄνακτες=ψευτιᾶς ἀρχόντοι 447 (οἱ ἄνακτες καὶ οἱ ἀρχόντοι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο, οὐδὲν ὕμεις φρονοῦντες=μὲ βρώμικη τὴ σκέψι 448 (ἃς σημειωθῇ ἡ εὐγένεια τοῦ πρωτοτύπου καὶ ἡ ἀπροκάλυπτος καὶ ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν εὐπρέπειαν λέξις βρώμικη λεγομένη ὑπὸ γυναικὸς πρὸς βασιλέα), ἀδίκως εὐτυχεῖτε=ἡ εὐτυχία σας εἶναι κακὴ καὶ ἄδικο μεγάλο 449 (ἄτοπος περιφρασις καταστρεπτικὴ τοῦ ὕφους ἀντὶ «εὐτυχεῖτε χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζετε), ἀπόκτειν' =καὶ νὰ μὲ σκοτώσης 459 (ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ «σκοτώσέ με» ποὺ θὰ διετῆρει τὴν ζωηρότητα τοῦ στιχομυθικοῦ λόγου), μέγας=τρανὸς 461 (διατὶ ὄχι μέγας, ἀφοῦ αἱ ἐννοιαί ἔχουν διαφορὰν : μέγας καὶ τρανός), ἄθεος, ἄνομος, ἄχαρις=κι' εἶναι ἄθεος πάντα ὁ φόνος/κι' εἶναι ἄνομος κι' ἄχαρος 491 (ἡ πολυλογία ἀλλοιώνει τὸ Εὐριπίδειον ὕφος τῆς κτυπητῆς ζωηρότητος· ἀλλὰ καὶ τὸ ἄχαρις δὲν σημαίνει ἄχαρος τῆς λαϊκῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ κατὰ δεινότερον ἐδῶ : ὀδυνηρός), πότνια (ἡ σεβαστὴ βασίλισσα)=κυρά μου 492, Νείλου ῥοὰς=τὰ ῥέματα τοῦ Νείλου 650 (τὸ ῥέματα σημαίνει χειμάρρους, ἐδῶ σημαίνει ῥεύματα, ποὺ διαφέρει) γέρον 660=γέρο (δὲν ἀρμόζει ἡ σημερινὴ ὑποτιμητικὴ ἐννοία αὐτῆς τῆς λέξεως πρὸς τὸ πρὸς σεβαστὸν βασιλέα λεγόμενον ἀρχαῖον γέρον), ἐπηρμένα 705=κορδωμένος (ἀγοραία ἢ ἀπόδοσις), ἡ μόσχος 711=ἀγελάδα (ἄστοχος καὶ ὑβριστικὴ ἢ ἀπόδοσις, ὁ Πηλεὺς δὲν θέλει νὰ ὑβρίσῃ τὴν βασίλισσαν διὰ τῆς λέξεως «ἀγελάς»), κλεινὰν ναυστολίαν 795=στὴν περιφνημὴ ναυτικὴ περιπέτεια (ἡ ναυστολία ἢ κλεινὴ σημαίνει ἐνδοξὸν ἐκστρατεῖαν καὶ ὄχι περιπέτειαν), ἰὼ μοί μοι 825, αἰαῖ, αἰαῖ 829 καὶ πολλαχοῦ ἰὼ, ἰοτοτοτοῖ 1197=ἀλλί, ἢ ἀλλί μου κι' ἀλλί (στερεότυπος ἀπόδοσις τῶν κραυγαλέων ἠθοποιῶν) καὶ μόνον ἅπαξ «ἀλλοίμοιό μου» ἐξημέραντες 867=ἐκριματωῦτες, πόλεως τ' οὐ μέσως εὐδαιμονος 873=ἀπὸ μιᾶς πόλης/ποῦ δὲ λογιέται λίγο εὐτυχισμένη, ἄνασσα 897=ἄφέντρα, ἐχαύνωσαν 931=ἐφοῦσκωσαν (ὀρθῶς, ὡς ἐρμηνεύει τὰς λέξεις τοῦ Σχολιαστοῦ ὁ Μιστριώτης, τὸν ὁποῖον ὁμοῦς ὁ σ. καὶ ἀλλοῦ μνημονεύων δὲν τὸν ἀναγράφει εἰς τὸν κατάλογον σχολιασμένων ἐκδόσεων, καίτοι τὸ βιβλίον ἐγράφη διὰ τὴν χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων), ἐχθραν ἐμὴν 1016=τὸ μῖσος μου (δὲν

συμπιπτουν αἱ ἔννοιαι, ἀν πρόκειται νὰ ἀκριβολογῶμεν), ἐξεύξατε 1020=ἐξέφατε (ἀντὶ «ἐξέξατε» τοῦ λαοῦ, πρβλ. ζευγάρι), ἐκπέρσαι 1095=νὰ διαγουμίση (ποῖος μεταχειρίζεται σήμερον αὐτὴν τὴν λέξιν, γενομένην πολυθρύλητον καὶ προξενήσασαν πάταγον εἰς τοὺς ἐκπαιδευτικούς, ὅταν τὴν μετεχειρίσθῃ ἐπίσημός τις παλαιά), τλήμων ὁ παθὼν 1168=δυστυχος ὁ ποὺ πέθανε (ἀντὶ τοῦ ἄξιος οἴκτου ὁ ἀποθανών), δόμους ναίοντα 1261=τὴν κατοικιά του νᾶχῃ, ἐξ ἄλως 1265=ἀπὸ τὰ βάθια τῆς θάλασσας.

Ἐξητάσθησαν τὰ δείγματα ταῦτα, διότι μαρτυροῦν πόσον οἱ σημερινοὶ γράφοντες πιεζόμενοι ἀπὸ τὸ κρατοῦν κλίμα τῆς ἀκαταλογιστίας καὶ τῆς ἀσυδοσίας εἰς τὴν ἔκφρασιν ἀναγκάζονται νὰ καταφεύγουν εἰς λέξεις ἀδοκίμους, παρωχημένων γενεῶν ἀγοστοποιμένων, αἵτινες σήμερον εἶναι ἄγνωστοι καὶ ἔχουν ἀνάγκην ὑπομνηματισμοῦ διὰ νὰ γίνουν κατανοηταί. Συγχρόνως καταφαίνεται πόσον μὲ τὴν ἀπόδοσιν αὐτὴν παραποιεῖται ἡ εὐγένεια τῆς σκέψεως καὶ τὸ ὕφος ἐκφράσεως τοῦ ποιητοῦ.

Ἀπὸ ἐπόψεως ἀποδόσεως τῆς ἐννοίας τοῦ κειμένου, μολονότι ὁ σ. γενικῶς ἐνόησε καὶ ἀπέδωσε τὸν Εὐρ. καλῶς, νομίζω ὅτι δὲν ἀπέφυγε καὶ τινὰς παρανοήσεις ἢ μὴ εὐστόχους ἀποδόσεις, ὧν δείγματά τινα : Στίχ. 112 πόσιν ἐν κονίαις=τὸν ἄντρα μου ποὺ ἦτανε «στάχτη στὴ γῆς» (μᾶλλον θὰ ἔδει νὰ γραφῇ «στὸ χῶμα» Στίχ. 482 φανλοτέρως φρενὸς αὐτοκρατοῦς=ἡ γνώμη τοῦ ἐνὸς ἢ πιδ ταπεινῇ καὶ νηφάλια, ἀντὶ : ἡ κατωτέρα γνώμη, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι αὐτεξούσιος. Ὅτι οὐτὼς ἔχει τὸ πρᾶγμα μαρτυρεῖ ἡ ἐννοια τοῦ ὅλου χωρίου : οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. Στίχ. 631 ὦ κάκιστε σὺ=(νικημένος ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτῃ) φοβιτσιάρη. Ὁ κακὸς καὶ κάκιστος ὄχι ἐν πολέμῳ, ἀλλὰ ἐν τῇ συμπεριφορᾷ πρὸς τὴν ἀνακτηθεῖσαν σύζυγον Ἑλένην Μενέλαος, νικηθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀφροδίτης «ὡς ἐσεῖδε μαστὸν» δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ λογισθῇ «φοβιτσιάρης», ἀλλὰ κάτι ἄλλο. Στίχ. 637 ξηρὰ βαθεῖαν γῆν ἐνίκησε σπορᾶ=τὸ ξερὸ χῶμα/σὲ γεννήματα πολὺ ξεπερνάει/τὴν παχειὰ γῆ τὴν καλλιεργημένην. Ἡ λέξις καλλιεργημένη δὲν ἔχει θέσιν, διότι γίνονται ἀντιπαράθεσις τῆς ξηρᾶς γῆς (ἀγόνου) καὶ τῆς βαθείας (ὕγρας, γονίμου) ἀμφοτέρων καλλιεργουμένων. Στίχ. 855 ἐπακτίαν ὥσει μονάδ' ἔρημον κώπας=μοναχὴ σ' ἀκρογιάλι χωρὶς νᾶχῳ κουπὶ νὰ τὸ βάλῃ στὴ θάλασσα. Ἐδῶ ὑπονοεῖται τὸ μονάδα νὰ ὦν, ὅπως ὑποδεικνύει καὶ ὁ Σχολιαστής, ὁπότε ἡ μετάφρασις : μοναχὴ σὰν πλοῖο... διότι μὴ ὑπαρχούσης τῆς ἐννοίας τοῦ πλοίου, δὲν ἔχει νόημα ἡ κώπη εἰς τὰς χεῖρας ἐνὸς ἀτόμου. Στ. 927 κτενεῖ μ' ἐπ' αἰσχίστοιςιν=γιά τίς ν τ ρ ο π ές μου θε νὰ μὲ σκοτώσῃ, ἀντὶ γιὰ τὴν κακὴ μου συμπεριφορά. Τὸ ντροπές εἰς τὴν γλῶσσάν μας ἔχει «ἠθικὴν» σημασίαν σωματικῆς παρεκτροπῆς, πρᾶγμα ποὺ δὲν συμβαίνει ἐδῶ. Στίχ. 1023 Ἰλιάδαι βοσιλῆες=ἀπόγονοι τοῦ Ἴλου, ἀντὶ β. τοῦ Ἰλίου (ἐδρεύοντες εἰς τὸ Ἴλιον), διότι ἀν ἐπρόκειτο περὶ συσχετισμοῦ πρὸς τὸν Ἴλον θὰ ἐκαλοῦντο Ἰλάδαι.

Τὰ σχόλια τῶν σελ. 209—282 εἶναι διαφωτιστικὰ μὲ τὰς ἀρχαίας παρατηρήσεις καὶ τὰς τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν, βοηθοῦν δὲ εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ ἔργου.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

\* \* \*

ΜΑΡΤΙΑΛΗΣ, Ἐπιγράμματα, ἐκλογή, ἔμμετρη μετάφρασις, εἰσαγωγή καὶ σχόλια ὑπὸ Ν. Α. ΓΚΟΥΜΑ, Μαυρίδης, Ἀθῆνα 1980, σελ. 216.

Ἐχομεν ἐνώπιόν μας μίαν καλαίσθητον ἔκδοσιν 157 λυρικῶν ποιημάτων καὶ κυρίως ἐπιγραμμάτων τοῦ Μαρτιαλίου (Marcus Valerius Martialis), ζήσαντος ἐπὶ